

MOLENNIEUWS

Bij onze excursie op 26 mei viel dus ook de aandacht op de windkoren- en pelmolen De Zwaluw te Zuurdijk (nr. 66 in het Groninger Molenboek).

We hebben u al enige keren wat nader op de hoogte gebracht over De Zwaluw, die door onze molenstichting wordt beheerd, nadat hiervoor in goed overleg met de eigenaresse - de Vereniging De Hollandsche Molen - een regeling was getroffen.

Het is inmiddels al weer ruim een jaar geleden dat de molen feestelijk geopend werd (molendag 13 mei 1979 - een heel gure dag met een temperatuur van hoogstens 5 graden Celcius boven 0). Ook het N.R.C.-Handelsblad deed verslag van deze molenopening:

"We stonden daar op de zwichtstelling en keken uit over het wijde groene land rondom ons. Wij, heel uit de randstad gekomen op Nationale Molendag. Goed, in Amsterdam-Noord draaide de molen De Admiraal, maar De Zwaluw in het Groninger Zuurdijk werd feestelijk weer in gebruik gesteld. En dat was mogelijk na tal van acties. Zuurdijk, zuiderdijk van het oude Hunsingo. In het zuiden zagen we de dikke toren met het zadeldak van Oldehove en ergens tussen de groene weiden en akkers moest het Reitdiep lopen. Bomen beletten ons het zicht op de twee molens van Oldehove. Zouden ze draaien? "Je schept de vruchtbaarheid eraf", prees mr. G. van der Flier, voorzitter van de vereniging De Hollandsche Molen, bij het zien van het welige land rondom Zuurdijk.

De heer J.D. Backer van de ANWB had de vang van De Zwaluw losgegooid en de wieken hadden zich langzaam in de noordooster in beweging gezet. Wieken met jaloezieën, niet met zeilen. "Daar ben ik blij om", zei het oudste bestuurslid van de vereniging, de heer B. van der Veen Czn. Die zelfzwichtende wiek hoort bij Groningen. Hij vertelde ons dat dit een Engelse vinding is, die via het toen Deense Sleeswijk-Holstein Oost-Friesland bereikte. In 1891 werd deze wiek voor het eerst in ons land toegepast, in Usquert. Het aandeel van de ANWB in de Molen? In 1973, toen de vereniging De Hollandsche Molen 50 jaar bestond, organiseerde de ANWB een inzame-

ling voor de restauratie van vier molens in de vier windstreken. Dat werd een succes en er bleef zelfs geld over. Dat werd bestemd voor De Zwaluw in het dorpje Zuurdijk, een uit 1858 daterende molen, die in zeer slechte staat verkeerde. Ter gelegenheid van het jubileum van de vereniging had Herman Besselaar een boek over molens geschreven, dat als "Boek van de maand" werd uitgegeven. De commissie voor propaganda van het Nederlandse boek, die zich bezighoudt met de organisatie van het Boek van de maand, kocht de molen en deed deze aan de vereniging cadeau. Zuurdijk valt onder de gemeente Leens. En bij het molenfeest vertelde burgemeester W.H. Ausma dat de kosten van de restauratie nogal waren opgelopen. Aanvankelijk dacht men aan twee ton, maar "ik ben geboren met veel waarheid en daarom lieg ik niet", het werd zes ton. De gemeenteraad ging met de verhogingen geheel akkoord: de molen moest nu eenmaal opnieuw worden opgebouwd. Veel kinderen, maar ook volwassenen, zowel hier ten lande als in het buitenland hebben De Zwaluw nagebouwd. De ANWB heeft er namelijk door Rens Biesma uit Rijswijk een bouwplaat van laten maken die naar alle windstreken is verkocht: 25.000 exemplaren. De heer Backer kon daarvan nu nog een cheque ter waarde van 12.500 gulden aan de vereniging ter hand stellen. Voor alle kinderen van Zuurdijk, dat zich bijzonder had ingespannen om er een feestdag met erepoorten, muziek en kermiskraam van te maken, was er een exemplaar van de bouwplaat. De Zwaluw maalt nu weer koren. Molenaar Nienhuis zal de wind, of die nu over Hunsingo of over het Westerkwartier komt aangesneld, in de jaloezievlieden met vreugde vangen. Voor De Zwaluw is een nieuwe zomer aangebroken."

We weten inmiddels dat het produceren van meel (nog) niet zo'n geregelde zaak is geworden. Maar de molten staat er weer fraai bij. Ons lid, Onno Nienhuis, die vroeger heeft gewerkt aan de korenmolens te Zoutkamp, treedt op als mentor van onze vrijwilligerin-opleiding A. Groeneveld te Zuurdijk. Laatstgenoemde woont dicht bij de molen en bewaart de sleutel.

Bij de sprekers op de feestelijke dag ontbrak ons lid B. van der Veen Czn niet. Hij gaf weer een historische uiteenzetting over molens in deze omgeving.

Wij weten dat vele lezers de historie van de Groninger molens met interesse volgen. Daarom drukken we onderstaande redevoering van de heer Van Der Veen af.

"Het is vandaag nog maar veertien dagen geleden dat het bestuur van de Garnwerder molenstichting konden gelukwensen met het herstel van hun beide molens, nl. die te Garnwerd en die te Feerwerd.

En thans, op de nationale molendag, 13 mei 1978, kunnen wij onze eigen vereniging "De Hollandsche Molen", waarvan ik een kleine vijftig jaar lid van het Algemeen Bestuur ben, feliciteren met het herstel, ik mag wel zeggen met de herbouw van de zeer in verval geraakte koren- en pelmolen "De Zwaluw". Het heeft lang geduurd totdat eindelijk de molen kon worden overgedragen aan onze vereniging, pas in 1974, nadat de molen gedurende lange tijd was verwaarloosd, en wel door de eigenaren na de dood van de laatste molenaar, K. Meijer.

Met de korenmolens van Vierhuizen zijn dit de twee enige overgebleven windmolens van de veertien die hier aan het begin van deze eeuw nog stonden in dit deel van de oude friese gouw Hunsingo, "Marne" genaamd. Het grondgebied van de Marne, van oorsprong de delta van de Hunze of het Reitdiep, werd eenmaal aan west- en oostkant bespoeld door een Hunzeloop. Die aan de oostzijde is echter grotendeels dichtgeslibt, en alleen die aan de westzijde bleef over en werd gevormd door de benedenloop van het Reitdiep, met de werking van eb en vloed tot in de stad Groningen tot de afsluiting van het Reitdiep bij Zoutkamp in 1875.

Tot het gebied van de Marne behoren de gemeenten Ulrum, Kloosterburen, en het grootste deel van de gemeente Leens. Vanuit het midden van de Marne, het oudste deel, waar vóór de bouw van dijken reeds de wierden lagen van Schouwen, Warfhuizen, Wehe, Leens (twee stuks) en Ulrum, is het land door aanslibbing vergroot met de latere dorpen Zoutkamp, Niekerk, Vierhuizen, Hornhuizen, Kloosterburen en Zuurdijk, en de buurten Houwerzijl en Schouwerzijl. Het is een gebied, waarin hoofdzakelijk akkerbouw wordt bedreven, en waarin de koren- en pelmolens hoogtij vierden. In de jaren rond de eeuwwisseling vond men hier dan ook de volgende windmolens, alle molens van hetzelfde type: achtkante bovenkruier, met een stenen onderbouw en een zwichtstelling.

Deze veertien molens waren de volgende:

Zoutkamp, herbouwd 1852 als pelmolen, afgebrand 1933

Ulrum, pel- en roggemolen, gebouwd 1857, als opvolger van een standerdmolen, afgebroken 1916.

Ulrummertil, pel- en korenmolen, herbouwd 1879, afgebroken 1912.

Hornhuizen, korenmolen, herbouwd 1861, afgebroken 1934.

Kloosterburen-Molenrijge, pel- en korenmolen, gebouwd 1818, afgebroken 1901, idem koren- en pelmolen, herbouwd 1889, afgebrand 1955.

Leens, koren- en pelmolen, gebouwd 1819, als opvolger van een standerdmolen, afgebrand 1918, idem,

zaag- en oliemolen, herbouwd 1829, afgebroken 1920.

Wehe, pel- en korenmolen, herbouwd 1791, afgebroken

1919, idem, koren- en pelmolen, gebouwd 1853, als

opvolger van een standerdmolen, afgebroken 1908.

Warfhuizen, pel- en korenmolen, gebouwd 1851 als pelmolen, afgebroken 1955.

Houwerzijl, korenmolen, herbouwd 1898, afgebroken 1923.

En dan nog de beide overgebleven molens, ten eerste de korenmolen van Vierhuizen, die met grote moeite is behouden gebleven, herbouwd in 1858, en tegenwoordig dienstdoende als lesmolen voor het Gilde van de Vrijwillige Molenaars, en die de vrijwillige molenaars levert voor de diverse gerestaureerde molens in de provincie.

En tenslotte ons paradepaardje van vandaag, de molen "De Zwaluw" te Zuurdijk, gem. Leens.

Betreffende deze molen nog enige bijzonderheden:

In 1830 woonde hier de bakker Jacob Hendriks Tempel, die voor zijn gemaal altijd naar Leens moest, omdat aldaar de dwangmolen stond van het korenmolensresort Leens, die maalde voor de karspels Leens en Zuurdijk. Hij vroeg echter vergunning tot het oprichten van een windmolen voor het malen van de door hem benodigde rogge, en verkreeg deze bij besluit van Ged. Staten van 12 april 1831.

In dat jaar werd dan ook de molen gebouwd. Het was echter geen stellingmolen, maar een grondmolen. Door een nieuwe eigenaar-bakker nl. E.J. Kamphuis, werd de molen in 1857 tien voet, dus ongeveer drie meter omhooggebracht.

Door blikseminslag brandde de molen af in de nacht van 27 op 28 augustus 1858, maar werd nog in hetzelfde jaar herbouwd. Dat is dan de tegenwoordige molen,

die dus juist 120 jaar oud is. In 1859 werd de molen ook pelmolen door de aanschaffing van een tweetal pelstenen.

De volgende bakker-mulder was zijn zoon Jacob Kamphuis, tot 1871. Dan komt de familie Spiets, afstammelingen van dominee Johannes Spiets, eerst predikant te Niekerk, later te Warfhuizen. Volgens overlevering was hij van zwitserse afkomst, uit de plaats Spiez, aan de Thuner See. Zijn zilveren signet wordt nog in de familie bewaard; het geeft zijn familiewapen, en verder een roofvogel op een rots met het randschrift: Ich baue auf Beständigkeit.

De eerste Spiets was Jacob Spiets, geboren 1840, later opgevolgd door Albert Spiets, geb. 1872. Na zijn dood komt als bakker K. Meijer, overleden 1961.

Dan komt er een slechte tijd voor de molen: twee eigenaren, die niets om de molen geven, wat tot resultaat heeft dat de molen zijn ondergang tege moet gaan. Gelukkig koopt onze vereniging "De Hollandsche Molen" in 1974 de molen, hetgeen voorlopig nog geen redding is. Eindelijk wordt de financiële kwestie geregeld en kan molenmaker Doornbosch uit Adorp met zijn personeel in de jaren 1977 en 1978 de molen in zijn oorspronkelijke toestand herstellen, waarbij het gehele stenen onderacht moet hermetiseerd worden.

Hulde aan allen die er aan hebben meegewerkt dit alles tot een goed einde te brengen. De molen is nu in goede handen, zoals de vele andere molens van de vereniging in andere provincies, maar zij kan dit alleen in goede handen houden wanneer ze de steun heeft van ons allen".